

tegen modereren, is misschien niet de meeste geschikte opener voor een dergelijk project. Maar uiteindelijk denk ik dat we de basis hebben gevormd van hoe Monsoon zou kunnen werken. Er bestaat uiteindelijk altijd een verschil tussen concept en realiteit. Net zoveel in conceptuele kunst als in het leven.

oooooooo

Het laatste loodje: de laatste presentatie, de groep krimpt van drie naar twee. Proposities. Harde onderhandelingen. Daniels 'lichaamscultuur van de stad'-project trekt André, Cheong-Seu en Seulgi aan, terwijl Dals interesse om Seouls kunstmatige stroom (een rivier die door het stadsbestuur onlangs gerestaureerd werd door een aantal traditionele markten af te breken) te linken aan de praktijk van acupunctuur trekt Paul, Joned, Jin-Ah en Mervin aan. In de eerste groep lijkt alles vlot te verlopen (of: in werking te zijn). Een gedocumenteerd onderzoeksbezoek aan een Koreaanse sauna waar ze de noodzakelijke rituelen uitvoeren en zoveel mogelijk lichaamsgadgets testen. Ondertussen is de tweede groep een grote omweg aan het nemen, verdiept in een opeenstapeling van verhalen vertellen aan elkaar, en niet in staat om een strategie te vinden om dat te kaderen/structureren. Dag in dag uit een impasse. Totdat de eigenlijke kunstmatige stroom transformeert in metaforen, tot een reeks van individuele monologen die uitwaaiëren tot de lokaliteiten van iedere verhalenverteller. Pauls rivier neemt de vorm aan van Hollands water... gevolgd door Joneds vertelling over drie steden in Java en zijn eigen artistieke praktijk... naar Dals krokodillen-thriller over verloren reptielen in de kunstmatige stroom van Seoul... dan Jin-Ah met haar persoonlijke mijmeringen over het leven... en Mervin met een verhaal over een prostituee en haar kanker-in-de-ruimte-ironie als een metafoor hoe de miserie van het dagelijkse leven en bredere perspectieven samen kunnen vloeien. 'De druk om uiteindelijk iets te moeten tonen hielp inderdaad. Maar ik had dit laatste proces geen dag langer kunnen uitstaan.' (Paul)

oooooooo

Confrontatie als een natuurlijke manier – of een consequentie – om frustratie te overwinnen, vond wel plaats. Maar alleen in fricties. Misschien was dat goed, misschien ook niet. De beste vonden na de werkuren plaats: tijdens gesprekken aan de bar, tijdens het eten, andere tête-à-têtes. Achteraf bekeken hadden wij dit als moderatoren moeten opwerpen tijdens de groepsbijeenkomsten – door het (eerder) formeel aan te brengen. De daad van het uitoefenen van druk. Het besef was tastbaar: het on/begrip. Maar hoe konden we dit besef van het bestaande, continue on/begrip het platform laten overstijgen (en niet alleen maar stoppen bij de erkenning ervan)? Impasse. Frustratie, noem maar op.

Aan de andere, parallelle kant was er ook een grijs gebied van niet-besef. Hoewel we de meeste commentaren van de niet-Koreaanse deelnemers oppikten buiten het formele forum – vooral de harde, kritische, meest gefrustreerde en onverschillige – kwamen we het eigenlijk niet te weten van de Koreanen, vooral van de twee die het Engels niet goed beheersten. Ze hadden hun best gedaan om bij te benen – vooral met het oog op het grote gebrek aan vertaling (facilitating). Maar zoals Jin-Ah spitsvondig opmerkte in haar laatste e-mail: ze zou het niet zo leuk vinden als Dal er *niet* zou zijn. Het probleem was dat er zo weinig middelen ('tools') waren waar we gebruik van konden maken om al deze 'vertaling'-verwikkelingen te decoderen, met het oog op het gegeven dat er niet hetzelfde engagement was van de gastheer, zelfs als we ons vastklampten aan (en verbijsterd waren door) een exemplaar van een paperback 'cultuurshock'. Dat liet me inderdaad de effectiviteit van het uitoefenen van druk bevragen – in twijfel trekken –, en ik distantieerde mezelf, misschien lafhartig, van het idee van 'frustratie als een concept'. Het is zoals één van die *I Tjing*-orakels: hoe kunnen we druk uitoefenen zonder druk? De daad van dingen te accepteren zoals ze zijn?

oooooooo

Dertig seconden stilte, zegt Mervin. Want stilte heeft geen vertaling nodig. Hoewel dit, vanuit een Freudiaans, westers oogpunt op cultuur dan toch, duidelijk niet waar is – de stilte mag dan hetzelfde zijn, maar de interpretatie ervan is bijzonder geladen.

oooooooo

Laatste ronde, samenvattingstijd, iedereen mag een vraag stellen: 'Denk je dat Monsoon langer had moeten duren? Wat denk je dat culturele uitwisseling waard is? Veranderde je perspectief op je eigen werk? Bestaat er een verband tussen het feit dat het vandaag begint te regenen, en dat dit de laatste dag van Monsoon is? Hoe kunnen we elkaar weer ontmoeten en samenwerken? Waren de deelnemers te verschillend? Welke dingen zouden erop wijzen dat Monsoon goed verliep? Is culturele uitwisseling bedoemd om te mislukken? Waar begint de grens? De ongestelde vraag: is het concept van mislukking en risico dat zo vaak naar boven komt drijven, een westers concept? (Het lijkt alsof het altijd alleen maar wordt aangehaald door de Europeanen).

oooooooo

Aan het einde van *The Interpreter* ontmoeten Kidman en Penn, die doorheen de film een vreemdsoortige verhouding hadden zonder seksuele ontmoeting, elkaar voor de laatste keer. Nadat ze al afscheid van elkaar hebben genomen, draait Kidman zich om en vraagt ze naar de naam van de onlangs overleden vrouw van Penn. Hij antwoordt, en ze zegt iets terug in een Afrikaanse taal. 'Rust in vrede?' raadt hij. 'Zoiets', zegt ze. Ze glimlacht en vertrekt.